

УДК 368.1

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

Пономарьова О.Б., Перетятко А.В., Дегтярєва С.С.

Університет митної справи та фінансів

Досліджено теоретичні питання формування конкуренції страхових компаній. Проаналізовано стан страхового ринку України, розкрито сутність його капіталізації й конкуренції. Розраховано коефіцієнт ринкової концентрації (монополізації) та коефіцієнт ринкової конкуренції. Виконано рейтингову оцінку страхових компаній за рівнем монополізації. Досліджено динаміку конкуренції на страховому ринку України. Розглянуто основні методи формування конкурентних переваг страхових організацій.

Ключові слова: страховий ринок, страхова компанія, конкуренція, монополізація, конкурентоспроможність страхової компанії.

Постановка проблеми. Процес інтеграції національних ринків фінансових послуг у цілому і його сегментів призводить до необхідності оцінювання конкурентних переваг кожного суб'єкта господарювання. Страхові компанії не є винятком. Конкуренція є невід'ємною складовою будь-якого розвинутого ринку, а конкурентна боротьба страхових компаній спрямована на досягнення лідируючих позицій на страховому ринку.

І тому, в умовах жорсткої конкуренції адекватна оцінка конкурентоспроможності даного ринку є актуальним завданням, вирішення якого дозволяє обґрунтовано вибирати стратегічні напрями діяльності та шляхи досягнення конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід підкреслити, що на сьогодні досить інтенсивно ведуться наукові дослідження питань, пов'язаних з оцінкою рівня конкурентоспроможності страхових компаній, формуванням методології управління конкурентоспроможністю компаній на страховому ринку. Цим питанням присвячені праці В.Д. Базилевича, К.Г. Воблого, О.О. Гаманкової, О.В. Козьменко, Г.В. Кравчук, М.В. Мниха, В.В. Шахова, С.С. Осадця, А.І. Чухрової та багатьох інших науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Страховий ринок України сьогодні переживає не найкращі свої часи. Сучасний економічний та політичний стан нашої країни завдає йому значної шкоди, виявляє існуючі проблеми та сприяє появі нових недоліків. Вважаємо, що страховий ринок вимагає удосконалення конкретних інструментів і технологій економічного регулювання страхових відносин, які сприятимуть стійкому розвитку економіки країни. Цю задачу можна вирішити лише на базі комплексного системного аналізу показників діяльності страхових компаній на вітчизняному ринку, що включає розрахунок та виявлення тенденцій по показниках концентрації та монополізації страхового ринку. Важливим також є дослідження ряду методів, що використовуються страховими компаніями, для збереження чи покращення своєї конкурентоспроможності.

Мета статті. Розгляд теоретичних засад конкурентоспроможності страхових компаній та дослідження рівня конкуренції вітчизняних страхових компаній.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний ринок страхових послуг характеризується наявністю значної кількості його учасників, які ве-

дуть конкурентну боротьбу за збереження своєї позиції на ринку або за її покращення. В результаті таких дій страховики стикаються з певним рядом проблем, що безпосередньо пов'язані з недобросовісними діями конкурентів.

Зрозуміло, що страхова компанія підлаштовується під середовище в якому вона діє. Саме тому поведінка страховиків залежить від рівня розвитку страхового ринку країни, який формується під впливом конкурентного середовища.

Конкурентне середовище – це результат і умови взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, а саме страхових компаній, що визначає відповідний рівень економічного суперництва і можливість впливу окремих економічних агентів на загальну ринкову ситуацію. Для того, щоб зберегти своє місце на ринку, страхові організації постійно мають звертатися до методів конкурентної боротьби, кінцевою умовою використання яких є забезпечення конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність суб'єкта полягає в його здатності створювати та реалізовувати переваги, за допомогою яких можна конкурувати та перемагати на відповідному ринку в певний проміжок часу. Ми розуміємо, що на конкурентоспроможність впливають як зовнішні так і внутрішні чинники.

До внутрішніх чинників формування конкурентного середовища на страховому ринку відносять:

- мережева структура представництв страхових компаній;
- частка страхового ринку, яку займає певна страхова компанія;
- диверсифікація страхових послуг;
- співробітництво з іноземними страховими компаніями;

До зовнішніх чинників формування конкурентного середовища на страховому ринку відносять:

- індекс конкурентоспроможності країни;
- індекс якості життя;
- інноваційний потенціал внутрішнього страхового ринку;
- політичний чинник;
- система оподаткування;
- рівень інвестиційної привабливості країни та інші.

З наведеного вище розуміємо, що конкурентоспроможність страхової компанії не є постійною характеристикою, вона визначає здатність вести конкурентну боротьбу та протистояти конкурентам лише у певний період часу.

Тобто зі змінами у зовнішньому та внутрішньому середовищах змінюються також порівняльні конкурентні переваги.

Стан страхового ринку України за період його існування можна охарактеризувати як слабко розвинутий, який характеризується пріоритетністю пропозиції над попитом, де попит формують та спонукають страховики, а споживачі в багатьох послугах не бачать надійного засобу захисту від економічних втрат.

Загальну динаміку кількості страхових компаній на ринку України можна побачити на табл. 1.

Таблиця 1
Кількість страхових компаній

Кількість СК	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015	Станом на 30.06.2015	Станом на 30.06.2016
Загальна кількість	382	361	374	343
в т.ч. СК «non-Life»	325	312	322	298
в т.ч. СК «Life»	57	49	52	45

Джерело: [1, 2, 3]

Дані наведені табл. 1 свідчать про те, що кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так станом на 30.06.2016 порівняно з аналогічною датою 2015 року, кількість компаній зменшилася на 31 СК [1, 2, 3].

Результати роботи страхових компаній за показником залучених страхових премій визначаються часткою в ВВП. За 2015 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,5%, що на 0,2 в.п. менше в порівнянні з 2014 роком; частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2015 рік становила 1,1%, що на 0,1 в.п. менше в порівнянні з відповідним показником 2014 року [2].

Рівень конкуренції та монополізації страхового ринку оцінюється за допомогою таких показників: коефіцієнт ринкової концентрації (монополізації) та коефіцієнт ринкової конкуренції.

Показник ринкової концентрації (монополізації) представлений в табл. 2.

Отже, незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 97,3% – акумулюють 100 СК «non-Life» (33,6% всіх СК «non-Life») та 99,3% – 20 СК «Life» (44,4% всіх СК «Life»). Варто зазначити, що антимонопольним законодавством встановлено ринкові частки, що

підтверджували б наявність концентрації, та при перевищенні яких виникла б потреба у контролі концентрації: 35% для першої компанії, 50% для перших трьох компаній та 70% для перших п'яти компаній [4]. За даними таблиці робимо висновок, що частки СК на ринку не перевищують законодавчих норм. Якщо розглядати цей показник (по страхуванню «Life») у динаміці (рис. 1), то найбільш критичне значення спостерігалось у I півріччі 2014 року, частка перших трьох компаній складала 48,9%.

Ступінь концентрації страхового ринку можна визначити використовуючи індекс Герфіндаля-Гіршмана (ННІ), який показує вплив великих компаній на стан ринку і визначається як сума квадратів часток усіх компаній, що діють на ринку страхових послуг [5].

На відміну від коефіцієнта концентрації, ННІ характеризує не частку ринку, яка контролюється декількома найбільшими компаніями, а розподіл «ринкової влади» між усіма суб'єктами даного ринку. Чим більше значення індексу, тим вище концентрація страховиків на ринку страхових послуг.

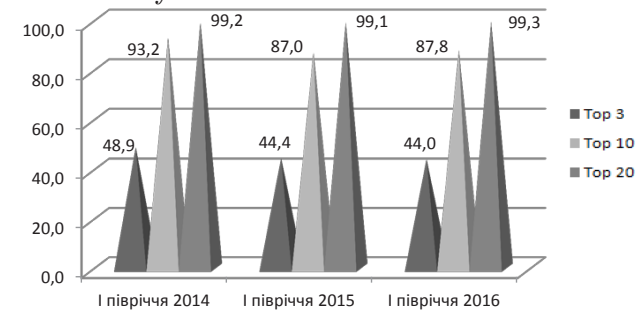

Рис. 1. Частка страхових компаній у страхових премія

Джерело: розроблено авторами за даними [1, 2, 3]

Індекс Герфіндаля-Гіршмана є основним орієнтиром антимонопольної політики і показує ступінь монополізації за трьома групами залежно від значення індексу:

1. ННІ < 1000 – неконцентрований ринок;
2. 1000 < ННІ < 1800 – помірно концентрований;
3. ННІ > 1800 – висококонцентрований [6].

Розглянемо показники індексу по українському страховому ринку.

По ринку страхування життя у I півріччі 2014 року Індекс Герфіндаля – Гіршмана (ННІ) склав 1 162,13 (у I півріччі 2013 року – 1 167,96), по ринку ризикових видів страхування становив

Таблиця 2

Концентрація страхового ринку за I півріччя 2016 року

Перші (Топ)	страхування «Life»		страхування «non-Life»		
	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховальників
Топ 3	578,5	44,0	3 098,7	20,6	2
Топ 10	1 154,8	87,8	6 956,9	46,3	4
Топ 20	1 305,9	99,3	9 744,8	64,9	4
Топ 50	1 314,7	100,0	13 087,5	87,2	8
Топ 100	x	x	14 604,0	97,3	9
Топ 150	x	x	14 934,5	99,5	15
Всього по ринку	1 314,7	100,0	15 012,3	100,0	19

Джерело: [3]

197,00 (у I півріччі 2013 року – 265,58). В цілому по страховому ринку індекс Герфіндаля – Гіршмана склав 172,77 (у I півріччі 2013 року – 234,76).

Наведені дані свідчать, що I півріччі 2014 року значний рівень конкуренції (ННІ в 5 разів менше 1000) спостерігався на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя, в той час як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація.

У I півріччі 2015 року по ринку страхування життя Індекс Герфіндаля-Гіршмана (ННІ) склав 1 002,00, по ринку ризикових видів страхування становив 207,85. В цілому по страховому ринку індекс Герфіндаля – Гіршмана склав 184,73.

Щодо I півріччя 2016 року, то по ринку страхування життя Індекс Герфіндаля – Гіршмана (ННІ) склав 1 037,30, по ринку ризикових видів страхування становив 309,79. В цілому по страховому ринку індекс Герфіндаля-Гіршмана склав 268,63.

Загалом, можна зробити висновок, що ситуація протягом 2014-2016 років залишалася стабільною, зміни були майже незначними. Для більшої наочності зобразимо динаміку Індекса Герфіндаля – Гіршмана на діаграмі (рис. 2)

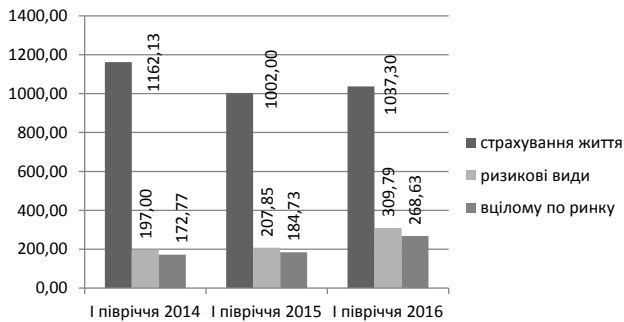

Рис. 2. Динаміка Індексу Герфіндаля-Гіршмана

Джерело: розроблено авторами за даними [1, 2, 3]

Ми згодні з зауваженням Гаманкової О.О., що показники концентрації та індекс Герфіндаля-Гіршмана, обчислені загалом по ринку, без урахування його галузевої сегментації та спеціалізації страхових компаній, можуть давати лише приблизну картину ступеня монополізації ринку. Дослідження ринкового середовища слід здійснювати не в цілому по ринку, а за окремими його сегментами, виходячи, наприклад, зі статистичної сегментації ринку за прикладом країн Євросоюзу (автотранспортне страхування; страхування медичне та від нещасних випадків; морське та авіаційне страхування; страхування власності; страхування відповідальності) [7].

Показник ринкової концентрації та індекс Герфіндаля-Гіршмана, обчислювані Держфінпослуг, є поки що єдиними індикаторами стану ринкового середовища у страховому секторі економіки країни.

Зазначимо, що рушійними видами страхування продовжують залишатися авто страхування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена карта»), на яке припадає 32,8% від загального обсягу зібраних премій на ринку, страхування життя (9,8%), страхування фінансових ризиків (9,7%), медичне страхування (8,3%), страхування відповідальності перед третіми особами (6,2%), вогневих ризиків (5,8%), страхування вантажу і багажу (5,6%), страхування медичних витрат (2,1%), від нещас-

ного випадку на транспорті (2%), авіаційне страхування (1,9%), страхування кредитів (0,9%), від нещасного випадку на транспорті (0,3%), та інші види страхування (4,8%) [8].

Для того, щоб залишатися конкурентоспроможними страхові компанії застосовують ряд методів. Так, одним із них виступає формування тарифних ставок. При цьому страховик отримує конкурентну перевагу лише при зниженні до оптимального рівня згідно зі структурою страхового портфеля страхових тарифів та встановленні стабільних розмірів таких тарифів протягом тривалого проміжку часу. Страховий тариф має бути встановленим на вигідному рівні як для страхувальника, так і для страховика, оскільки є джерелом формування прибутку і дозволяє підтримувати достатній рівень платоспроможності та фінансову стійкість страхової компанії.

Іншим методом підвищити рівень конкурентоспроможності страхових компаній є розширення мережевої структури, яке супроводжується збільшенням представництв страховиків. Використання даного методу для встановлення конкурентних позицій страховика має на меті збільшити частку страхового ринку, яку займає кожна страхова компанія.

В залежності від кількості отриманих конкурентних переваг, обумовлених як внутрішніми так і зовнішніми факторами, можна визначити наступні конкурентні стратегії страхової компанії:

1. стратегія «екстраверт», використовується частіше компаніями, для яких більшість конкурентних переваг обумовлені зовнішніми чинниками. В рамках даної стратегії виділяються два напрямки в залежності від рівня конкурентоспроможності:

- «екстраверт-адаптація», застосування даної стратегії є характерним для страхових компаній, рівень конкурентоспроможності яких не перевищує 0,5. Такі компанії акумулюють внутрішні резерви в основному з метою адаптації до умов конкурентного середовища, продиктовані компаніями-лідерами на страховому ринку;

- «активний екстраверт», характерний для страхових компаній із рівнем конкурентоспроможності не менше 0,5, які постійно слідкують за отриманням будь-якої можливості освоєння та використання інноваційних страхових послуг в рамках конкурентного середовища на страховому ринку з метою отримання додаткових конкурентних переваг;

2. стратегія «інтроверт», використовується частіше компаніями, для яких більшість конкурентних переваг обумовлені внутрішніми чинниками [9].

Висновки і пропозиції. Конкуренція є невід'ємною складовою функціонування будь-якого розвинутого ринку. Конкуренція на ринку страхування покликана сприяти формуванню ефективного конкурентного середовища як механізму, що у короткостроковій перспективі сприятиме економічному зростанню, а в довгостроковому – стане одним з вагомих чинників створення і функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки. Даний процес регулює кількість компаній на ринку, рівень цін та якості послуг, які надаються клієнтам, а також стимулює подальший розвиток ринку. Поведінка суб'єктів страхового ринку також визначається умовами конкурентного середовища.

Список літератури:

1. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00528.pdf>
2. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2015 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00556.pdf>
3. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2016 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00580.pdf>
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // Відомості Верховної Ради України, ст. 12.
5. Мошенський С. З. Особливості функціонування страхових компаній на фінансовому ринку України [Текст] / С. З. Мошенський // Страхування. – 2007. – № 9. – С. 23-29.
6. Нечипорук Л. В. Теорія та практика страхового ринку в Україні [Текст]: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 300 с.
7. Гаманкова О. О. Інформаційні вади дослідження ступеня монополізації ринку страхових послуг України // Актуальні проблеми економіки № 10 (100), 2009.
8. Офіційний сайт Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>
9. Бондаренко В. М. Конкурентна стратегія страхових компаній на ринку фінансових послуг / В. М. Бондаренко // Науковий вісник Полісся. Сер.: Економіка та управління національним господарством. – 2015. – № 3. – С. 21-22.
10. Пономарьова О. Б. Конкурентоспроможність страхових компаній у регіоні / О. Б. Пономарьова // Вісник ДДФА: Економічні науки – м. Дніпропетровськ – № 2 (30). – 2013. – С. 92-103.

Пономарёва О.Б., Перетятко А.В., Дегтярёва С.С.

Университет таможенного дела и финансов

АНАЛИЗ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ УКРАИНЫ

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы формирования конкуренции страховых компаний. Проанализировано состояние страхового рынка Украины, раскрыта суть его капитализации и конкуренции. Рассчитан коэффициент рыночной концентрации и коэффициент рыночной конкуренции. Сделано рейтинговую оценку страховых компаний по уровню монополизации. Исследовано динамику конкуренции на страховом рынке Украины. Рассмотрены основные методы конкурентных преимуществ страховых организаций. **Ключевые слова:** страховой рынок, страховая компания, конкуренция, монополизация, конкурентоспособность страховой компании.

Ponomareva O.B., Peretyatko A.V., Degtiariova S.S.

University of Customs and Finance

ANALYSIS OF THE COMPETITIVENESS OF INSURANCE COMPANIES OF UKRAINE

Summary

The theoretical aspects of forming a competition were investigated. The state of insurance market in Ukraine is analyzed, the substance of its capitalization and competition is disclose. The ratio of market concentration and the ratio of market competition were designed. The rating estimation of insurance companies according to the level of their capitalization is done. The dynamics of competition in the insurance market of Ukraine were investigated. The basic methods of the competitive advantages of insurance companies were reviewed.

Keywords: insurance market, insurance company, competition, monopolization, competitiveness of the insurance company.